

Bir Edebiyat Disiplini Kurucusu: Mehmet Kaplan

M. Orhan OKAY*

ZAMAN DEĞERİ olarak yeni ve eski, tamamıyla itibarî kavramlardır. Gerçekte yeni diye bir şey yoktur. Her yeni dediğimiz şeyin bir süre sonra eski olması kaderin, determinizmin kaçınılmaz bir kuralıdır. Bu kural, yine de bizim yeni dediğimiz eskimiş kavramların varlıklarını, adlarını devam ettirmelerine mani değildir. Dünya tarihinde Yeni Çağ'ın üzerinden beş asır geçti. Bizim yakın dönem edebiyat hareketlerinden olan Birinci ve İkinci Yeni Şiir de artık yarım yüzyılını çoktan doldurdu. Hâlâ yeni diye hatırlanıyor. 'Yeni Türk Edebiyatı'nın yeniliği ise 150 yıla yaklaştı. Bu edebiyat, topyekün teceddüt manasını taşıyan Tanzimat hareketinden 20 yıl kadar sonra ve genellikle Şinasi'nin çalışmalarına itibar edilerek başlatılmıştır. Bu neslin hareketine bir süre sonra yine bu manada olmak üzere "Edebiyat-ı Cedide" denmiştir. 1896'da *Servet-i Fünun* dergisi etrafında toplanan genç şair ve yazarların kendilerini "Edebiyat-ı Cedide" mensupları olarak tanıtmaları üzerine, biraz da küçümseme tavrıyla bu defa onlara "Yeni Edebiyat-ı Cedide" diyenler de olmuştur. Bunların dışında aynı yıllardan başlayarak günümüze kadar gelen edebiyata "Türk Teceddüd Edebiyatı", "Avrupâî Türk Edebiyatı", "Batı Tesirinde Türk Edebiyatı" gibi adlar da verilmiştir.

Bugün üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde bu yüz elli yıllık edebiyat programı genellikle "Yeni Türk Edebiyatı" adı altında verilmektedir. Bunun mukabili olarak bu dönemden öncesi ise, bazen "Divan Edebiyatı" veya "Türk Klasik Edebiyatı" denilmekle beraber çok defa "Eski Türk Edebiyatı" adıyla anılmaktadır.

Darülfünun'da henüz bu iki dönemin farklılığına gidilmemiş ve "Osmanlı Edebiyatı", "Edebiyat-ı Türkiyye", "Türk Edebiyatı" denmiş. Cumhuriyet'ten sonra da "Türk Edebiyatı Tarihi" gibi genel adlar içinde programlanmıştır. Bu tutum

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi.

1939'a kadar böyle devam etmiştir. O yıl Tanzimat'ın ilânının yüzüncü yılı dolayısıyla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde ilk defa olarak Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı kürsüsü ihdas edilmiş, başına da Ahmet Hamdi Tanpınar doğrudan doğruya profesör olarak tayin edilmiştir (üniversitenin özerk olmadığı o yıllarda doktora ve doçentlik bahis konusu olmadan Millî Eğitim Bakanı'nın kararıyla profesör olunabiliyordu). Böylece üniversite bünyesi içinde 'Yeni Türk Edebiyatı' adı verilen yeni bir öğretim disiplini kurulmuş bulunuyor, bu alanın ilk öğretim üyesi de Tanpınar oluyordu.

Bu arada Mehmet Kaplan'ın kader çizgisi de gelişmektedir. 1939'da Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olan Kaplan o yıl Fuad Köprülü'nün asistanı olarak göreve başlamıştır. Zaten o yıllar Bölüm demek, (hatta Fakülte demek) Fuad Köprülü demektir. Bölümdeki hemen her hoca onun kürsüsündedir, her asistan onun asistanıdır, onun direktifleriyle alan tayin edilir. Mehmet Kaplan hangi alanda çalışacaktır? Hazırlamış olduğu travay ve lisans tezi konuları bu alanı az-çok tasavvur ettirmektedir: *Eşrefoğlu Rumi: Hayatı ve Eserleri ve Emir Sultan* (O yıllarda bu tezlerin bugünkü yüksek lisans tezlerinin çoğundan daha akademik, daha ilmi seviyede olduğunu belirtmeğe gerek var mı?). Zaten bir süredir milletvekili olan, bir yandan da derslerine devam eden Köprülü'nün, Maarif Vekâleti tarafından iki meslekten birini tercih etme teklifi karşısında siyaseti seçmesi, Kaplan için Ali Nihad'la beraber çalışma zaruretini doğurmaktaydı. Bu arada Tanpınar'ın yeni açılan kürsünün başına getirilmesi, çalışacağı alanı seçme konusunda Mehmet Kaplan'a farklı bir yol açar: Yeni Türk Edebiyatı. O artık Tanpınar'ın asistanıdır.

Üzerinde çalışılacak konuların bol, fakat malzemenin, belgelerin, kaynakların çok yetersiz olduğu o dönemde edebiyatımızın büyük şahsiyetleri üzerinde monografiler de yok gibidir. Mehmet Kaplan'ın seçtiği yahut ona teklif edilen konu bir Namık Kemal monografisidir. Bütün bu hadiselerin hepsi 1939 yılında olmaktadır. Kaplan, üç yılın sonunda, 1942 Ekiminde doktora tezini tamamlar ve Ali Nihad Tarlan'dan sonra Türk edebiyatında ikinci, yeni Türk edebiyatı alanında ise ilk doktora sahibi olur. Tanpınar'ın 1940 yılı içinde "kısa süreli seferberlik eğitimi" için Kırklareli'ndeki askerlik hizmeti dışında Mehmet Kaplan bu yıllarda hocasıyla beraberdir. Ancak bu beraberlik uzun sürmeyecek, Tanpınar 1943-1946 yılları arasında Maraş Milletvekili olarak Ankara'ya gidecektir. Milletvekilliği sona erdikten sonra da birkaç yıl müfettiş ve öğretmen olarak çalışacak, Edebiyat Fakültesi'ndeki kürsüsüne ise ancak 1949 yılında dönebilecektir. Bu süre içinde Mehmet Kaplan Yeni Türk Edebiyatı kürsüsünün tek hocasıdır. Yine Tanpınar'ın milletvekilliği sırasında, 1944 yılında da doçent olmuştur.

Kaplan'ın, kendisinden her zaman minnetle bahsettiği, bilgisinden, kültür birikiminden, sanatkârlığından çok faydalandığını, onunla dostluk etmekten, sohbetlerinde bulunmaktan hazzettiğini tekrarladığı Tanpınar'ın, Yeni Türk

Edebiyatı kürsüsünün gelişmesinde, ders programlarının oluşmasında, kadrosunun zenginleşmesinde pek önemli bir rolü bulunmadığını tahmin etmek zor değildir. Onun *XIXuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'ne ve *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı maddelerle bunun dışında 'Yeni Türk Edebiyatı'nın (bu arada divan şiirinin, Türk kültür ve medeniyet tarihinin de) meseleleriyle ilgili yazıları şüphesiz orijinal, yeni ve dikkate şayan yorumlar getirmiştir. Bununla beraber akademik bir bölümün, bir kürsünün teşekkülü ve gelişmesi, bunun için kaçınılmaz bürokrasi mekanizmasının işletilmesi onun mizacına çok uzaktır. Hatta hocalığı hakkında da biraz benzer değer yargısında bulunacağım. Tanpınar'ın dersleri de yazıları gibi metaforlarla zenginleşmiş, bilgiyle beraber belki bilgiden daha çok serbest yorumlara açılan, hatta yazılarında olmadığı kadar konusunu çağrışımlara bırakan bir konferans, daha doğrusu bir sohbet mahiyetinde idi. Derslerini takip etmiş olanların ortak intibaları böyledir.¹

Mehmet Kaplan'ın hocalığı ise buna tamamen zıt bir özellik gösterirdi. Gerek 1950-1955 yılları arasındaki öğrenciliğimde, gerekse 1959-1960 yılları arasındaki asistanlığım sırasında onun hazırlık yapmadan, elinde ders notları olmadan kürsüye oturduğunu bilmiyorum. Bu notlar sadece gerektiğinde göz atılacak başlıklardan ibaret değildi. Adeta bütün bir dersi ihtiva eden metinlerdi. Hocamın bu tarzını, kendim şahsen uygulayamamakla beraber, her zaman faydalı olduğuna inandım. Kaplan'ın şiir, hikâye ve tip tahlilleri gibi eserleri yanında pek çok makalesinin de bu derslerin yıllar boyu okutulup notların geliştirilmesinden ortaya çıktığını gördük.

Bu anlattıklarım, asıl söylemek istediğimi, üniversitelerimizde 'Yeni Türk Edebiyatı' disiplininin Mehmet Kaplan'ın himmet ve gayretleriyle oluştuğunu göstermeye yeterlidir. Bununla beraber ilâve edilecek bazı hususlar daha vardır. Tanpınar'ın, bütün akademik hayatı boyunca yaptırdığı doktora tezlerinin sayısı ikiden ibarettir (Mehmet Kaplan, "Namık Kemal", 1942; Niyazi Akı, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu", 1956). Gerçi 1960'lara hatta daha sonralarına kadar Türkiye'de üniversite sayısının dörtten ibaret oluşu, dolayısıyla bir doktora geleceğinin, alışkanlığının olmaması, buna bağlı olarak isteklinin de pek zuhur etmemesi sebebiyle bu sayı normal görülebilir. Ancak ortak izlenimlere göre Tanpınar da böyle bir çalışmaya/çalıştırmaya istekli değildir. Nitekim resmen

1 Tanpınar'ın hocalığı, dersleri ve lisans tezi yöneticiliği ile ilgili izlenimler için bkz. Turan Alptekin, *Bir Kültür, Bir İnsan*, İstanbul: İletişim Yay., 2001; Orhan Okay, *Silik Fotoğraflar*, İstanbul: Ötügen Yay., 2001, s. 80-85; Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Dersleri*, İstanbul: YKY Yay., 2002; Güler Güven, *Tanpınar'dan Yeni Ders Notları*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay., 2004; Atilla Özkırımlı, "Olağanüstü Bir Öğretici, Şair, Hikâyeci ve Romancı", *Bir Gün Bu Karanlıklarda*, Abdullah Uçman ve Handan İnci (haz.), İstanbul: Kitabevi Yay., 2002, s. 262; Samim Kocagöz, "Ahmet Hamdi Tanpınar Hocam", *a.g.e.*, s. 370-73; Turan Alptekin, "Hocam, Ustam: Ahmet Hamdi Tanpınar", *a.g.e.*, s. 385-386; Mehmet Kaplan, "Hamdi Bey'i Nasıl Tanıdım", *a.g.e.*, s. 415-18; Mina Urgan, "Kadın Durdur Dinlememek İçin Bekâr Kaldım", *a.g.e.*, s. 582.

yöneticisi olduğu bu iki doktora tezinin hazırlanmasında ve çalışmaları sırasında onun ne kadar rolü ve yardımı olduğunu gösterecek bir bilgimiz yoktur.² Buna mukabil Mehmet Kaplan beşi halk edebiyatı alanında olmak üzere 18 doktora tezi idare etmiştir (Burada bir parantez açarak Mehmet Kaplan'ın, Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi dekanlığı sırasında 'Halk Edebiyatı' derslerini programa almasıyla bu derslerin yaygın olarak okutulmasında büyük rolü olduğunu belirtmek istiyorum. Bugün Türk üniversitelerinde 'Halk Edebiyatı' alanında ders vermekte olan hocaların tamamına yakını Kaplan'ın doktora yaptırdıkları veya onların yetiştirdikleri öğretim üyeleridir.).

Türk üniversitelerinde 'Yeni Türk Edebiyatı' disiplininin kurulmasında Mehmet Kaplan'ın öncülüğünü belirtirken onun sadece resmî kürsü yöneticiliği ve tez danışmanlığı sıfatından bahsetmek yeterli değildir. Bunlara ilim adamı ve hoca olmanın etik sorumluluğunu ve biraz da mizaç özelliklerini eklemek gerekir. Türkiye'de çok nadir sayıda hoca, öğrencileriyle, doktora öğrencileriyle onun kadar ilgilenmiş, sıkıntılarını kendi sıkıntıları kadar belki daha da fazla takip edebilmiştir. Mehmet Kaplan'ın gerek arkadaşlarıyla gerekse öğrencileriyle olan ilişkilerinde, kendisinden çok karşısındaki insanın dertleriyle, meseleleriyle hemhal olduğu, onları bu sıkıntılarından feraha çıkarmak için gayret sarf ettiği yakınlarında bulunanlarca iyi bilinir. Onun bana yazdığı ve yayımladığım³ mektuplarının sayısı 41. Bu 41 mektubun hemen hiçbirinde Hoca benden kendisiyle ilgili bir iş istemediği gibi, kendi sıkıntılarında da nadiren bahsetmiştir. Bunlar benim için adeta kürsüden anlatılmış yeni ders takrirleri yerine geçmiştir. Bir taraftan karşısındaki insanı yetiştiren, bir taraftan da kendi hayat tecrübelerini aksettiren dersler. Bu mektuplar, o taşra şehirlerinin kendi şartları içinde hem tecrübesiz bir hoca hem de akademik araştırmalara intisap edecek genç bir araştırmacı olarak neleri okumam gerektiği hakkında, hatta hayatımızın düzeni ve başka insanlarla ilişkilerimize varıncaya kadar tavsiyeleyle dolu. Diğer asistanlarına, doktora öğrencilerine ve yakınlarına karşı da aynı diğerkâm davranışlarını biliyorum.

Benim Mehmet Kaplan'ı tanıyışım, talihimin birkaç güzel lütfundan biri olmuştur. Henüz ortaokul sıralarındayken Nurettin Topçu ile karşılaşmış, 1947 yılı başlarında yeniden çıkmakta olan *Hareket* dergisini sadece takip etmek değil, basım sırasında yazıların dizgi provalarını tashih etmek gibi şüphesiz amatörce,

2 Kitap halinde de yayımlanmış olan her iki tezde (Mehmet Kaplan, *Namık Kemal: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: İÜEF Yay., 1948; Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu: İnsan-Eser-Fikir-Üslup*, İstanbul, 1960) Tanpınar'ın herhangi bir yardımı görülmediği gibi, ilkinin iç kapağında "Tezi idare eden birinci raportör" olarak Tanpınar'ın adı geçerken ikincisinde böyle bir ibare de bulunmamakta, mutad teşekkür ifadeleri de yer almamaktadır. Kaplan'ın doktora çalışmaları süresinde Tanpınar'ın ilgi derecesi için de şu yayına bakılabilir: Mehmet Kaplan, *Âli'ye Mektuplar*, Zeynep Kerman ve İnci Enginün (haz.), İstanbul: Dergah Yay., 1992.

3 M. Orhan Okay, *Mehmet Kaplan'dan Hatıralar, Mektuplar*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay., 2003.

fakat bana çok şey kazandıran bir çalışma içine de düşmüştüm. Böylece epey genç bir yaşta Nurettin Topçu, Remzi Oğuz Arık, Cahit Okurer gibi o yıllardaki Anadoluculuk idealinin önemli fikir adamları arasında Mehmet Kaplan'ın yazılarına da ilgi duydum. Daha sonra merak ve tecessüsle *Hareket*'in 1939-1943 koleksiyonlarını da gözden geçirdim. Orada Kaplan'ın asistanlığının daha ilk yılında yazdığı, aynı zamanda yayımlanmış ilk makalesi olan "Oğuzlar"ı okudum.

Bütün hatıralar gibi o yıllardaki intibalarımınla bugünkü değerlendirmelerimin birbirine karıştığının farkındayım. Ama "Oğuzlar" yazısının bende heyecana değil, bilgiye ve kültüre dayanan bir milliyetçiliğin ilk tohumlarını atmış olduğuna inanıyorum. Yahut bu tohumlardan biri olduğuna.

Kaplan'ın *Hareket* dergisindeki yazıları bazen edebiyatla ilgili fakat çoğu toplum meseleleriyle ilgili, hedefi belli, net tavır takınan ve ufuk açan yazılardı. Uzun ve sağlam cümle kurmak muhakkak ki bir marifettir. Fakat okuyucuda ifadenin berraklığını kaybettirme riski vardır. Kaplan'ın o sıralarda alıştığım kısa ve vazih cümlelerini sonraki yıllar şiirin, romanın, tiyatronun o karmaşık meselelerine yaklaşımındaki rahatlığında daha iyi fark ettim. Yine Tanpınar'ın ifadeleriyle karşılaştıracağım. Bütün o olağanüstü denilebilecek çağrışımlar, beklenmedik teşbihler, metaforlar, birdenbire çarpıcı gelen imajlar Tanpınar'da bir ilim adamından ziyade, sanatkâr bir ruhun tezahürleriydi. Kaplan ise yazılarında hesaplı ve programlıydı. Tıpkı dersleri gibi. Eskilerin sehl-i mümteni dedikleri kristalize cümlelerle konuşuyor, üslûp sapmalarına açılmıyordu.

Kaplan'ın bana yazdığı mektupları yayımladığım kitabımda, lise son sınıfta edebiyat derslerimize gelen eşi Behice Hanım'la, daha sonra kendisiyle olan yakınlığımızı, öğrencisi oluşumu, Atatürk Üniversitesi'ndeki asistanlığımı ve doktora çalışmalarına ilgisini uzun uzun anlattım. Burada onun yazı hayatının engin ufuklara açılışından, akademik çalışmalarından ve özellikle de 'Yeni Türk Edebiyatı'na getirdiği yeniliklerden söz etmek istiyorum. Yalnız bu arada onun çok önemli bulduğum bir alışkanlığından bahsetmeden geçemeyeceğim. Mehmet Kaplan akademik edebiyatçı neslinin zannediyorum en verimli yazarıydı. 1939'dan itibaren, ölümüne kadar, hatta masasının üzerinde birikip de ölümünden sonra yayımlanan yazılarının sayısı 1500 kadardır (Bu sayının gazetelelerin köşe yazarlarının yazdıkları ile karıştırılıp küçümsenmeyeceğini umarım). Onun her sabah çok erken bir saatte kalktığını ve yayımlanıp yayımlanmayacağını hesaba katmadan birtakım ilmî makaleler, Türkiye'nin siyasî ve sosyal meseleleri üzerine yazılar ve değişik konularda denemeler kaleme aldığını hepimiz biliyoruz. Bana gönderdiği ve üzerinde "Her gün yaz! Her gün yaz!" ihtarlı bir kartpostalı her zaman gözümün önünde dursun diye masamın camı altına koymuştum. Yıllar o cümleleri silikleştirdi. Yine de her ilim adamına bir vasiyet olacak o güzel hatırlatmayı yerine getiremedim.

Doktora tezine çalıştığı yıllarda, serbest denemeleri dışında, yeni Türk edebiyatının meseleleri ile ilgili daha ilk denemelerinde Mehmet Kaplan akademik

hayatı boyunca takip edeceği çizgiyi belirlemiş gibidir. Bu çizgide biyografiler, aşağıda biraz daha üzerinde duracağım gibi, sadece eseri izah ettiği seviyede vardır; bu kadarı bile yıllar ilerledikçe kaybolacaktır. Buna mukabil tematik çalışmalarını giderek zenginleşir. Daha da önemlisi, edebî eser-toplum ilişkilerine ve felsefî-psikolojik tahlillere girişmesidir. Bunların hepsi edebiyatımız için yeni denemeler olacaktır. Daha doktora çalışmalarının başlangıcında, 1941 yılında arkadaşı Âli Ölmezoğlu'na yazdığı mektubunda, alışılmışlıktan ayrılışını ve yapmak istediğini çok açık ifade etmektedir:

Kemal hakkında çıkacak kitap için iki makale yazıyorum. Birisini bitirdim: 'Kemal'de İnsan ve Kahraman Fikri'. Diğeri de bitmek üzere: 'Kemal'de Müesseseler Fikri'. Bunların bizde yeni olduğundan ümitvâırım. Birincisini Hamdi Bey'e okudum, beğendi. Bir de 'Namık Kemal'de Kötü İnsanların Psikolojisi' diye bir makale yazacağım. Bu nevi tetkik veya tahlil benim daha hoşuma gidiyor. Fakat Fuad Bey'in vesikalı ilmi bizde revaçta olduğundan ne tesir bırakacak bilemem.⁴

Mehmet Kaplan klasik bir edebiyat tarihçisi değildir. Hatta bir edebiyat tarihçisi de değildir. Bir dönemin edebiyat tarihini yazarken benzerleri arasında birçok bakımdan en farklı olanını vücuda getirmiş olan Tanpınar bile eserinde biyografilere yer verirken Kaplan bu tarza iltifat etmemiş görünmektedir. Biyografi denilebilecek çalışmalarının sayısı bilebildiğim kadarıyla altıdan ibarettir. Daha doktora tezi gibi, yaşlı başlı jüri üyelerinin kategorik disipline dikkat edebilecekleri bir çalışmada bile genç asistanın bu bahsi hafif geçtiği anlaşılmaktadır. Âli'ye yazdığı aynı mektupta "Malzemeler eser bakımından bol, biyografi cihetinden noksan. Kemal'in hayatını tamamıyla aydınlatamayacağım. Fakat tezim, Kemal'in eserleri, fikirleri üzerinde bir tahlil olacağından, biraz mazur görülebilirim" sözleriyle kendisini teselli etmektedir. İkinci biyografi, eğer biyografi denilebilirse, doçentlik tezi olan *Tevfik Fikret ve Şiiri* adlı eseridir. Burada hayat hikâyesi, hep Fikret'in eseriyle yani şiiriyle ve şiirini yapan karakteri, veraset yoluyla intikal eden mizacının özellikleriyle ilişkili olarak ve daima şiirleriyle beraber gelişen bir biyografidir. Belki çalışmanın yapısını tersine çevirerek Fikret'in şiirlerinden hayat hikâyesine ve karakterine varılmış demek daha doğru olur. Bu değer yargısını Kaplan'ın Önsöz'ünden de çıkarabiliriz: "(...) şair hakkında hiçbir bilgimiz olmasa bile, bunların (şiirlerin) incelenmesinden onun nasıl bir insan olduğu anlaşılabilirdi."⁵

Kaplan'ın bu tarz çalışmaları arasında olan "Halid Ziya Uşaklıgil", "Haşmet", "Tevfik Fikret" ve "Yahya Kemal" biyografileri üzerinde durmuyorum. Çünkü

4 Mehmet Kaplan, *Âli'ye Mektuplar*, s. 48.

5 Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret ve Şiiri*, İstanbul: Türkiye Yay., 1946, s. viii. Burada yılların ilerlemesiyle yeniden gözden geçirilerek ve epey ilave ve değişiklik yapılarak yayımlanmış olan eserin 1971 ve 1982 basımları değil, doçentlik tezi olarak verilmiş ilk basımını esas aldık.

bunlar birer ansiklopedi maddesi olup (ilk üçü *İslam Ansiklopedisi*'nde, sonuncusu *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde) tabiatıyla ansiklopedi disiplini içinde, daha çok resmî biyografiler olarak kaleme alınmıştır. Mamafih bunları da bir edebiyat araştırmacısı, tahlilcisi ve tenkitçisinin, biyografi yazarlığında da başarılı çalışmaları olarak ayrıca değerlendirebiliriz.⁶

Mehmet Kaplan, edebiyat tarihlerinin mahiyetleri gereği, edebiyat hakkında müşahhas bilgi vermediklerini ve geniş bir zaman kadrosu içinde, çok sayıda müellif ve eserden bahsetmek zaruretinden dolayı genel hükümlerle yetindiklerini ileri sürer. Gerçek edebiyat ise edebî metnin kendisidir. Her edebî metnin ise ayrı ayrı ele alınıp üzerinde düşünülmesi gerekir. Genel olarak edebiyat, özellikle de yeni Türk edebiyatı araştırmaları için Kaplan'ın asıl üzerinde durulması gereken yeniliği olan metin tahlilleri bu hükümlerle başlar.⁷ Ona göre tahlil, o zamana kadar yapıldığı gibi, meselâ bir şiirin veznini, nazım şeklini ve edebî sanatlarını bulup söylemek değildir. Bu gibi teferruat ise sanatkârın kâinat, hayat, toplum, tabiat ve insan karşısındaki tavrını keşfetmeye yardımcı olduğu kadar önem taşır. Kaplan'ın bu konuda ilk denemesi olan *Şiir Tahlilleri*'nin "Önsöz"ünde, tahlillerden ulaştığı sonuçların herhangi bir katiyet göstermediğini ileri sürüşüne dikkat etmelidir. Bu tavır, edebî esere farklı açılardan bakılabileceğini gösteren bir geniş ufukluluktur. Burada çok sevdiği Valéry'nin bir sözünü nakleder: "Edebî eserin değeri, her şahsa göre ayrı bir tefsire meydan vermesindedir."

Gerek bu gerekse diğer kitaplarının önsözlerindeki ifadeler bir ilim adamı için, başka fikirlere de saygı göstermenin etik bir davranışıdır. *Şiir Tahlilleri* üniversitelerimizde olduğu kadar lise edebiyat öğretiminde de yeni bir çığır açmış, öğrencilerin olduğu kadar öğretmenlerin de vazgeçilmez bir el kitabı olmuştur. Nitekim memleketimizde bu gibi ciddi eserlerin gördüğü ilgi dikkate alınırca, *Şiir Tahlilleri*'nin yirmiye yakın basımı, bu alanda önemli bir boşluğu doldurduğunu göstermektedir.

1965'te *Şiir Tahlilleri*'nin ikinci cildi yayımlandı. Bir adı da *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri* olan kitap daha sonraki basımlarında sadece bu sonuncu başlıkla bilindi. Bunda da seçilen şiir metinleri, öncekinde takip ettiği metotla tahlil ediliyordu. Ancak önceki gibi tepkisiz kalmadı. Çünkü halen hayatta olan şairlerden de örnekler almış, bu örneklerde dikkatini çekmişse onların ideolojilerine de dokunmuş, böylece küçük tabulara el uzatmıştı. Eser, seçilen şairlerin eksikliğinden, fazlalığından, seçilen metinlerin yanlış seçilmiş oluşundan baş-

6 Yaptırduğu doktora tezlerinden altısının biyografi-monografi ağırlıklı olduğunu belirtmeliyiz: Orhan Okay, *İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti Beşir Fuad*; Birol Emil, *Mizancı Murad Bey: Hayatı ve Eserleri*; Güler Güven, *Samipaşazade Sezayi ve Eserleri*; Ömer Faruk Huyugüzel, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı, Hikâye ve Romanları Üzerine Bir Araştırma*; Necat Birinci, *Menemenlizade Mehmed Tahir Hayatı ve Eserleri*.

7 Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri*, İstanbul: İÜEF Yay., 1954, s. i.

layarak çoğu ideolojik bahislere kayan ağır tenkitlere uğradı. Burada, Hoca'nın geniş ufkunu, müsamahasını ifade eden birkaç cümle aktarmak istiyorum:

Bu kitaba alınmayan birçok şairin eserinde ise, üzerinde durulmaya değer bir şey bulamadım. Bu benim kusurum da olabilir. Herkes gibi benim duygu, düşünce ve görüş ufkumun da sınırları vardır. Bunlardan bazılarının farkındayım. Dünyada benim bilmediğim pek çok gerçek ve tadına varamadığım pek çok güzellik vardır. (...) Benim yaptığım, dalları birbirine karışan büyük bir ormanda, kendime göre küçük bir yol açmaktan ibarettir. Aynı ormanda çeşitli yönlere giden çeşitli yollar açılabilir. (*Cumhuriyet Devri Şiiri*, 1. baskı, Önsöz'den.)

Her insan dünyaya belli bir görüş açısından bakabildiği için, benim görüş alanıma girmeyen birçok değerli şair ve eser bulunması tabiidir. Başkalarının ihtarıyla veya yeni bir gözle bakınca, farkına varmadığım birçok şeyi gördüm. (...) Okuyucudan, ifade tarzı dolayısıyla kanaatlerimi pekiştirmek için vermiş olduğum kesin hükümleri bile tartışılacak şahsî görüşler olarak kabul etmelerini rica ederim. (2. baskı, Önsöz'den.)

Mehmet Kaplan, şiir tahlillerinden sonra, prensibi aynı olan metodu hikâye türünde denemeye girişti. Kendisinin gayret ve teşvikleriyle yayımlanan *Yol* dergisinde 1965-1966 yıllarında bu alanda 20 kadar tahlili çıkmıştı. Daha sonra bunları yeniden gözden geçirip bir kısmını dışarıda bırakarak *Hikâye Tahlilleri* adı altında kitap haline getirdi (1979). Bu da şiir tahlilleri gibi Kaplan'ın yeni Türk edebiyatı alanında kendisinden sonraki araştırmacılar için açtığı bir yoldur. Bunun önsözünde de, hikâye üzerine araştırmaların kendi yaptığından farklı olabileceğini belirtmeyi ihmal etmez:

Bu anlayış tarzı (kendi metodu), öteden beri bilinen ve uygulanan eser-yazar, eser-sosyal çevre, eser-devir arasındaki münasebetleri incelemeyi gayri meşru ve ilim dışı kılmaz. Elbette bu nevi incelemeler de edebî eserin bazı yönlerini aydınlatırlar. Bunların estetik araştırmalar için yararlı oldukları da inkâr olunamaz.

Mehmet Kaplan Türk üniversitelerinde 'Yeni Türk Edebiyatı' disiplininin kurucusu ve bu alanda yapılan ve yapılmakta olan araştırmaların da yol göstericisi olmuştur. Fakat bizim için ondan daha da önemli bir başka özelliği vardır. O da edebiyata, şahsiyetlere, metinlere bakış açısını, kanaatlerini, tek ve mutlak bir gerçek, değişmez bir yol olarak göstermemesi, çevresindekiler üzerinde bu konuda otorite kurmaması, her metodun alternatiflerinin de bulunacağını telkin etmiş olmasıdır. Sanat ve edebiyat eserleri hakkında geçmiş yüzyıllardan bugüne gelinceye kadar yapılan tenkitler, tahliller ve değerlendirmelerdeki büyük değişiklikleri gördüğümüz zaman bu kapının hiçbir zaman kapanmadığı, binaenaleyh kapanmayacağı da anlaşılmaktadır. O zaman Mehmet Kaplan'ın gösterdiği yolun ilmi olduğu kadar ilim ahlâkı açısından da değeri ortaya çıkmaktadır.

Mehmet Kaplan: A Founder of Literature as a Discipline

Orhan Okay

Abstract

This piece examines the contributions of Mehmet Kaplan to the New Turkish Literature. Within this framework, it provides a description and scope of the scientific field of New Turkish Literature followed by an explanation of the first proposal for such a chair to be inaugurated at the Faculty of Arts of Istanbul University and Ahmet Hamdi Tanpınar's appointment to the position. The rest of the article deals with the highly disciplined studies of Mehmet Kaplan, his works, his liberation of this field as an academic discipline together with his PhD students and finally Kaplan's ethical attitude as a man of science.

Key Words: Mehmet Kaplan, The New Turkish Literature, Scientific Ethic, Ahmet Hamdi Tanpınar.

Bir Edebiyat Disiplini Kurucusu: Mehmet Kaplan

Orhan Okay

Özet

Bu yazıda Mehmet Kaplan'ın Yeni Türk Edebiyatı disiplinine olan katkıları incelenmiştir. Bu çerçevede önce Yeni Türk edebiyatı bilim alanının tarifi ve kapsamı üzerinde durulmuş ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ilk defa böyle bir alan için bir kürsü kurulması teklifi ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bu kürsünün başına getirilmesi anlatılmıştır. Daha sonra ise Mehmet Kaplan'ın disiplinli çalışmaları, programlı dersleri, eserleri ve doktora öğrencileriyle bu alanı ilmi bir hüviyete kavuşturması ve Kaplan'ın ilim adamı olarak etik tavrı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Kaplan, Yeni Türk Edebiyatı, Bilimsel Etik, Ahmet Hamdi Tanpınar.

